

Endonezya jeopolitiğinde “Nusantara” kavramı

The concept of “Nusantara” in Indonesian geopolitics

Tarık DEMİR^{1*}

¹ Uluslararası İlişkiler, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul Gedik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

tarikdemir80@yahoo.com

Geliş Tarihi/Received: 22.12.2021

Bölüm/Section: Sosyal Bilimler/Uluslararası İlişkiler

Kabul Tarihi/Accepted: 08.02.2022

Derleme/Review

Özet

Bu çalışmada Endonezya jeopolitiğinde önemli bir yer teşkil etmiş olan Nusantara kavramı niteliksel araştırma yöntemleri kullanılmak suretiyle incelenmeye çalışılmıştır. Jeopolitik açıdan genişleme siyasetinin doktrine edilmesiyle oluşturulmuş olan Nusantara kavramı öncelikle etimolojik ve semantik açılarından irdelenmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında “diğer ya da dış adalar” anlamında kullanılan Nusantara kavramı ilk kez Majapahit Krallığı döneminde merkezi bir rol üstlenmiştir. Kavramın bağımsızlık sonrası dönemde yeniden ön plana çıktığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle Asya-Pasifik bölgesinde stratejik açıdan eksen konumunda bulunan Endonezya için Nusantara kavramının, bu ülkenin jeopolitik bütünlüğünün ve ulusal güvenliğinin tesisinde iç ve dış merkezkaç kuvvetlere karşı birleştirici bir fonksiyon icra ettiği görülmektedir. Bu çerçevede özellikle 1957 tarihinde ilan edilen Djuanda Deklarasyonu’nun (Wawasan Nusantara), kavramın uygulamaya konulmasında önemli bir safhayı temsil ettiği görülmektedir. Günümüzde Endonezya jeopolitiği çerçevesinde Nusantara kavramı, Asya-Pasifik bölgesinde Çin’in çevrelenmesi amacıyla oluşturulan Dörtlü Güvenlik Diyaloğu ve AUKUS gibi örgütlenmeler bağlamında önemi korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nusantara, jeopolitik bütünlük, Majapahit Krallığı, Djuanda Deklarasyonu, Wawasan Nusantara.

Abstract

In this study, the concept of Nusantara, which has an important place in Indonesian geopolitics, has been tried to be examined by using qualitative research methods. Firstly this concept formed by indoctrinating the enlargement policy in terms of geopolitics has been examined from etymological and semantic perspectives. Historically, the concept of Nusantara, meaning other or outer islands, first assumed a central role during the Majapahit Kingdom. It is seen that the concept came to the fore in the post-independence period again. In other words, for Indonesia, which is strategically located in the Asia-Pacific region, and the concept of Nusantara performs a unifying function against internal and external centrifugal forces in the establishment of its geopolitical integrity and national security. In this context, the Djuanda Declaration (Wawasan Nusantara), which was announced in 1957, has been representing an important stage in the implementation of the concept. Today, within the framework of Indonesian geopolitics, the concept of Nusantara maintains its importance in the context of the Quadrilateral Security Dialogue (QUAD) and AUKUS organizations, which were created to contain China in the Asia-Pacific region.

Keywords: Nusantara, geopolitical integrity, Majapahit Kingdom, Djuanda Declaration, Wawasan Nusantara

1. Giriş

Dünya siyasi tarihine bakıldığında yaşayan birer organizma olarak devletlerin yaşam alanı olarak tayin ettikleri bölgelerde ve uygun konjonktürde genişleme eğilimi gösterdikleri müşahade edilmektedir. Nitekim bu genişleme siyasetinin en ünlü örnekleri Almanların birliğini kurduktan sonra uygulamaya koyduğu “Hayat Sahası” (*Lebensraum*); bağımsızlık sonrası Amerikalıların kıtasal genişlemesini ifade eden “Açık Kader” (*Manifest Destiny*); Rusların Avrasya coğrafyasındaki genişlemesinin tezahürü olan “Mekânsal Genişleme” (*Mestorazvitie*) ya da İtalyanların Akdeniz’i kendi iç denizi haline

* Yazışılan yazar/Corresponding author: Tarık DEMİR

¹ orcid.org/0000-0003-4428-2751

getirme siyasetinin ifadesi olan “Bizim Deniz” (*Mare Nostrum*) ve sayıları arttırılabilecek birçok kavram yukarıda ifade edilen genişleme siyasetinin jeopolitik açıdan doktrine edilmesiyle oluşturulmuştur. Nitekim çalışmanın konusunu teşkil eden Endonezyalıların “Nusantara” adını verdikleri kavram da genişleme siyasetini ifade eden bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır.

Sanskritçe bir kavram olan Nusantara “ada” (*island*) anlamına gelen “nusa” ile “arasında” (*in between*) anlamına gelen “antara” sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır. Eski Java metinlerinde ise “diğer adalar” (*the other islands*) şeklinde bir anlama sahip olmuştur. Bu noktada Nusantara kavramının özgün anlamıyla “diğer adalar” şeklinde bir anlama sahip olmasının sebebi olarak Majapahit İmparatorluğu Döneminde Java Adası’nın merkez olarak işlev görmesi gösterilebilir. Zamanla kavram daha genel olarak “dış dünya” (*the outside world*) veya “yurt dışı” (*abroad*) anlamını almıştır. Bu anlamıyla 15. yüzyıl metinlerinde kullanılmaktadır [1]. Örneğin yine Nagara-Kertagama’da Nusantara kavramının Java’nın ötesindeki adaları tanımlamak için kullanıldığı ve “dış adalar” (*the outer islands*) anlamına geldiği görülmektedir [2]. Bu noktada Nusantara kavramının tarihsel olarak diğer ya da dış adalar/ülkeler anlamına gelmesinin sebebi olarak Majapahit Krallığı’nın merkezi rolü gösterilebilir. Hint kültüründeki iç içe geçen halkalar şeklindeki mandala* fikrine uygun olarak “Java toprakları” (*Javabhumi*) bugün modern Endonezya’nın bir parçası olan ve denizaşırı adalar, bir başka ifadeyle Nusantara üzerinde bir egemenlik kurmuş olduğu görülmektedir [3]. Bu anlamıyla kavramın 20. yüzyılın başlarına kadar kullanıldığı ifade edilmelidir. Kavram modern Endonezce’de veya Malayca’da sıklıkla “adalar” (*archipelago*) şeklinde çevrilmiştir [1]. Nusantara kavramının, Java dilindeki “dvipantara” teriminin kısmi Javanizasyonu olduğu ileri sürülmektedir. Bir başka ifadeyle Java dilindeki “dvipa” sözcüğünün “nusa” ile değiştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte günümüzde Nusantara ile dış adaların değil Endonezya’yı oluşturan adalar mozaığının kastedildiği de ileri sürülmektedir [4].

Güneydoğu Asya’ya atıfta bulunan yerli bir coğrafi terim olarak Nusantara kavramının en eski 14. yüzyıldaki Nagara-Kertagama* ve Pararaton (Krallar Kitabı) ile 17. yüzyıldaki Malay Kronikleri (Sejarah Melayu) içerisinde geçtiği görülmektedir. Günümüzde Nusantara kavramı Güneydoğu Asya olarak adlandırılan bölgede yer alan tüm ülkeleri kapsayan birleşik bir bölgeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu çerçevede kavram akademik ilginin ötesinde günümüzde Endonezya, Malezya, Brunei, Singapur, Filipinler ve Güney Tayland’ın yerli halkı arasında hala ortak bir şekilde kullanılmaktadır. Örneğin, 1920’lerin başından itibaren Nusantara teriminin E. F. Douwes Dekker*, Ki Hadjar Dewantara* ve Sukarno gibi Endonezyalı milliyetçiler tarafından sömürge döneminde kullanılan Hollanda Hint Adaları (*Netherlands Indies*) kavramının yerine kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Ayrıca Nusantara kavramının Güneydoğu Asya halkları arasında özel bir tür kutsal kelime olarak ortak dil, inanç, yaşam tarzı ve kültür temelinde bir aidiyet

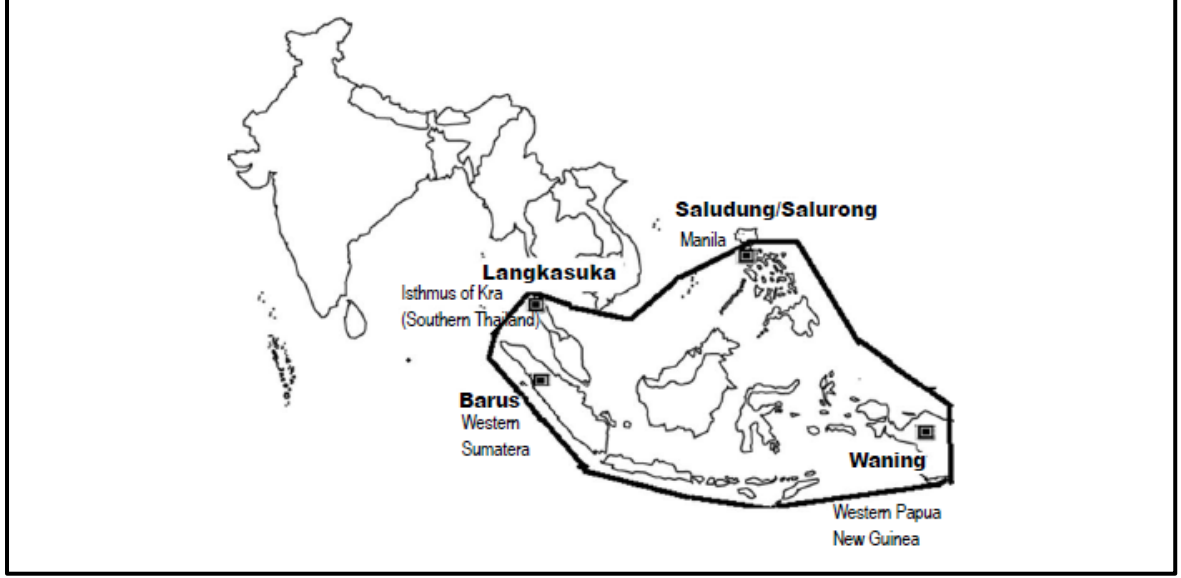
* Operasyonel olarak Endonezya coğrafyasının iç içe geçen halklar şeklinde üç savunma bölgesinden oluştuğu görülmektedir. Bu savunma bölgelerinin (i) Endonezya’nın münhasır ekonomik bölgesi ile düşman toprakları arasında bulunan Tampon Bölge (*Buffer Zone*) (ii) dış adalar ile münhasır ekonomik bölge arasında kalan Birincil Savunma Bölgesi (*Primary Defence Zone*) ve (iii) iç sular ve bütün adalardan oluşan Direnç Bölgesi’nden (*Resistance Zone*) oluştuğu görülmektedir. İç içe geçmiş bu katmanlı savunma sisteminin geleneksel Java kavramı “mandala” kavramına dayandığı ileri sürülebilir. Sanskritçe evrenin bir mikro kozmosunu temsil eden daire anlamına gelen mandala kavramının Java düşüncesinde gücün yattığı merkez olarak Java Adası’na dikkat çekmek için tasarlandığı görülmektedir. Ulusal güvenlik ve dış politika bağlantısı söz konusu olduğunda ise bir devletin gücünün merkezden çevreye doğru azaldığı mantığına dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle eskiden bir komşu ülke Java Krallığı’na ne kadar yakınsa o kadar fazla tehdit oluşturmaktaydı. Bu bağlamda, Endonezya’nın jeostratejik görünümü Jakarta’dan çıkan bir dizi eş-merkezli daire olarak temsil edilmektedir. İlk daire, münhasır ekonomik bölgenin dış sınırları tarafından tanımlanan tüm ülkeyi, ikincisi Güneydoğu Asya ve Avustralya’nın geri kalanını ve üçüncüsü ise dünyanın geri kalanını kapsamaktadır [5].

* Wolters, Slamet Muljana ve Rüstem A. Sani gibi yazarlar Nagara-Kertagama’da geçen Nusantara kavramının hayali olduğu görüşündedir. Bu yazarlar Nagara-Kertagama’daki bilgilerin doğru olarak kabul edilmemesi gerektiğini; zira eserin yazarının düşüğe geçen Majapahit Krallığı’nı yüceltmek amacıyla hayal gücünü kullandığını ifade etmektedirler. Örneğin Wolters tarafından Majapahit Krallığı’nın kapsamında listelenen ülkelerin gerçek olmadığı ve Majapahit Krallığı’na bağlı/metbu (*tributary*) unsurların krallık limanlarında dolaşan gemilerden elde edilen ticari istihbarat aracılığıyla Nusantara kavramı içerisinde değerlendirildiği ifade edilmektedir [6].

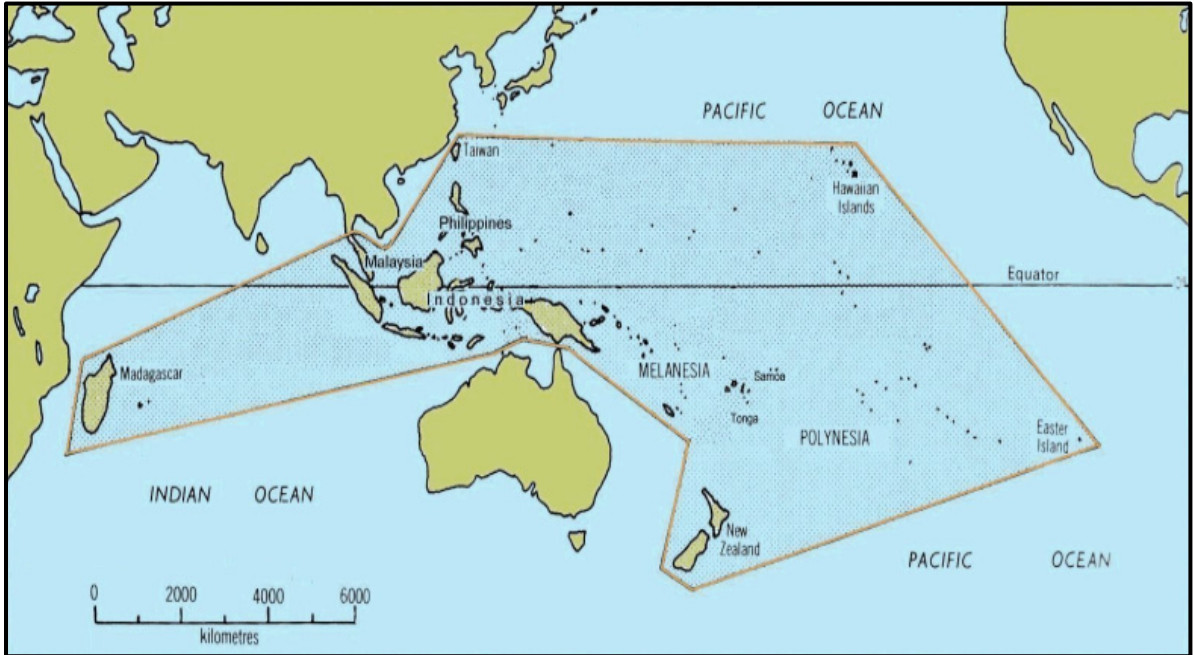
* Asıl adı Danoeirdja Setiaboedi olan Hollanda-Java kökenli sömürge entelektüeli Ernest Douwes Dekker (1879-1950), sömürge döneminde Hollanda Hint Adaları (*Hindia Belanda*) ismi yerine “Insulinde” ismini yaygın hale getirmeye çalışmıştır [1].

* Asıl ismi Raden Mas Suwardi Suryaningrat (1889-1959) olan ve Endonezya’nın ulusal kahramanı olan Ki Hadjar Dewantara sömürge döneminde Taman Siswa adında Java kültürel değerlerine önem veren eğitim okullarını kurmuştur. Kendisinin kesin olmamakla birlikte Nusantara adını bağımsız bir Endonezya devletine uygun olarak önermiş olduğu ileri sürülmektedir. Nusantara kavramının daha sonraki Sukarno döneminde Büyük Endonezya iddiasını desteklemek için Ki Hadjar Dewantara’ya atfedilmiş olduğu da ileri sürülmektedir [1].

duygusuna, bir başka ifadeyle bir soydaşlık (*compatriot kin/bangsa serumpun*) duygusuna atıf yaptığı ifade edilmektedir. Tarihi kaynaklara bakıldığında Nusantara kavramının karşılık geldiği sınırların* kuzeyde Güney Tayland'daki Kra Kıstağı'ndan (Langkasuka) başlayarak güneyde Batı Yeni Gine'deki Iriyan Jaya'ya (Waning) ve batıda ise Sumatra'dan (Barus) başlayarak doğuda Manila'daki Saludung'a (Salurong) kadar uzandığı (Bkz. Harita 1) görülmektedir [6]. Bunun dışında Nusantara kavramının kapsadığı alana daha geniş açıdan bakıldığında ise Pasifik'teki Markiz Adaları'ndan Güney-Doğu Asya'ya; Sri Lanka üzerinden Madagaskar'a kadar uzanan geniş bir alanı (Bkz. Harita 2) kapsadığı da ayrıca ifade edilmelidir [1].

Harita 1. Nagara-Kertagamaya Göre Nusantara Kavramının Mekânsal Karşılığı [6].

Harita 2. Geniş Anlamda Nusantara Kavramının Mekânsal Karşılığı [7].

* Nagara-Kertagama'da belirtildiği gibi Nusantara kavramıyla ilişkili olan bir kavram da *Dwipantara* kavramıdır. *Dwipantara* kavramı, Nusantara sınırlarına komşu olan ve Nusantara ile uzun süreli tarihsel ilişkileri olan Tayland, Sri Lanka, Myanmar, Kamboçya, Vietnam, Laos ve Çin gibi komşu devletleri (*archipelago partners*) tanımlayan bir kavram olarak belirmektedir [6].

2. Nusantara kavramının tarihsel gelişimi

Nusantara kavramının Ortak Çağ'ın ilk yüzyıllarından itibaren (Bkz. Harita 3) önemli bir rol üstlenmiş olduğu görülmektedir. Budist kozmopolisinde Nusantara kavramı coğrafi olarak denizel Asya bölgesinin geniş sosyo-mekânsal açıdan gruplandırılması anlamına gelmiştir. Bir ağ aracılığıyla birbirine bağlı bir kıyı ve iç yönetim ağından oluşan bu sosyo-mekânsal bölgede coğrafi ve kültürel sınırlar boyunca Bengal Körfezi ve Güney Çin Denizi'ni kapsayacak şekilde kozmopolit limanlar arasında meydana gelen deniz etkileşimlerini vurgulayarak, coğrafi olarak geniş bir perspektiften tarihsel bir genel bakış sunmuştur. Bir başka ifadeyle Nusantara kavramı kara temelli kuzey patikasına alternatif deniz temelli güney patikasını temsil ettiği görülmektedir [8].

Harita 3. Nusantara'daki Budist Bölgeler [8].

Nusantara kavramının 1920'lerde yeniden ön plana çıktığı görülmektedir. Taman Siswa okullarının kurucusu olan ve adı daha sonra Ki Hadjar Dewan olarak değiştirilen Suwardi Surjaningrat, kavramı Eski Java el yazmalarında olduğu gibi yeniden canlandırmaya çalışmıştır [4]. Nusantara kavramının bağımsızlık öncesi ve sonrası dönemlerde hem Endonezya'daki hem de Malezya'daki düşünür ve aydınların her zaman ilgisini çeken bir kavram olarak öne çıktığı görülmektedir. Bağımsızlık öncesi dönemde Sultan İdris Koleji ve sonrasında Kesatuan Melayu Muda bünyesinde toplanan milliyetçi gençlik hareketi Nusantara kavramını İngiliz Malayası, İngiliz Borneosu ve bugün Endonezya olan Hollanda Doğu Hint Adaları'ndan müteşekkil coğrafya üzerinde birleştirici (Melayu Raya) bir kavram olarak kullanmak istemiştir. Nitekim bu çerçevede 13 Ağustos 1945'te Taiping'de yapılan bir toplantıda Achmed Sukarno, Mohammad Hatta ve İbrahim Yacoob gibi bağımsızlık hareketinin önde gelen liderlerinin Hollanda Hint Adaları ve Malezya Federasyonu'ndan oluşan post-kolonyal bir Nusantara devletini oluşturma sözü verdikleri görülmektedir. Bu liderler dışında daha büyük bir Endonezya fikrinin en önemli savunucularından biri de 1947 senesinde Endonezya Komünist Partisi'nin başkanlığına seçilen Ahmad Aidit'tir. Kendisinin Nusantara kavramından hareketle ismini Dipa Nusantara Aidit olarak değiştirdiği görülmektedir. Aidit'in bu konuda Japon işgali döneminde kendisiyle temas halinde olduğu Sukarno'dan etkilenmiş olabileceği ileri sürülmektedir. Zira Sukarno'nun Nusantara terimini Hollanda Doğu Hint Adaları topraklarında modern bir bağımsız devlet yaratma anlamında konuşmalarında sıklıkla kullandığı görülmektedir.

Majapahit İmparatorluğu'nun tarihi ihtişamı üzerine inşa edilen Büyük Endonezya'nın (Greater Indonesia/Indonesia Raya)* Nusantara vizyonunun, Malezya ile Endonezya arasındaki düşük yoğunluklu savaş dönemi olan Konfrontasi* Siyaseti (1963-1966) sırasında sömürgecilik karşıtı bir mücadele kisvesi altında yeniden öne çıktığı görülmektedir. Bu çerçevede Sukarno'nun Borneo Adası'nın Sabah ve Sarawak bölgelerinin yeni Malezya devleti ile entegrasyonuna karşı ortaya koyduğu muhalefetin başarısız olduğu ve Nusantara coğrafyasından Endonezya ile Malezya ve Singapur'dan oluşan Malaya Federasyonu (*Persekutuan Tanah Melayu*) isminde iki bağımsız devlet ortaya çıktığı görülmektedir. Netice itibarıyla böylece Büyük Endonezya ülküsünün sona ermesi yanında jeopolitik bir kavram olarak Nusantara kavramı da konjonktürel olarak gözden düşmüştür. Bir başka ifadeyle Endonezya, Malezya ve muhtemelen Singapur'un tek bir siyasi birim altında birleşmesi gerçekleşmemiştir.

Nusantara kavramının 80'li ve 90'lı yıllarla birlikte yeniden Güneydoğu Asya'da popüler olmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde Nusantara kavramına ilişkin en önemli gelişme İslam Nusantaraı hareketinin ivme kazanmasıdır. Ağustos 2015'te Doğu Java'nın Jombang kentinde düzenlenen 33. Nahdlatul Ulama konferansında "İslam Nusantaraı'nın Ruhü" (*Spirit of Islam Nusantara*) anlayışı ortaya atılmıştır. Bunun İslam dünyasının çeşitli coğrafyalarında ortaya çıkan radikal İslam anlayışına karşı bir denge unsuru olarak ortaya konulduğu ifade edilmektedir. Eski Malezya Başbakanı Abdullah Ahmed Badawi başta olmak üzere Malezyalı ve Endonezyalı bir grup politikacı ve bilim insanı tarafından yayılan "Medeni İslam" (*Islam Hadhari*) anlayışı çerçevesinde Nusantara kavramının Endonezya, Malezya, Brunei, Singapur, Tayland, Filipinler ve Doğu Timor gibi Nusantara bölgelerini kapsayan çevrimiçi bir Nusantara İslam Dergisi içerisinde geliştirilmiş olduğu görülmektedir.

Nusantara kavramının Güney Çin Denizi'nin kaynaklarının denetimi ve münhasır ekonomik bölge sınırlarının tayini için bölge ülkelerinin verdikleri mücadeleyle birlikte yeniden önem kazanmış olduğu görülmektedir. Güney Çin Denizi'ndeki deniz ulaşım yolları, balıkçılık ve maden kaynaklarının kontrolüyle ilgili artan çatışmalar adaların ve adacıkların mülkiyetine ilişkin tarihsel iddiaların ve karşı iddiaların çoğalmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Güney Çin Denizi'ni kendi arka bahçesi olarak ilan eden Çin'in, kıyıdaş bölge ülkeleriyle bir çatışma içerisinde olduğu müşahade edilmektedir. Bir başka ifadeyle Çin ile ASEAN ülkeleri olan Malezya, Brunei, Endonezya, Filipinler ve Vietnam arasındaki çatışma karşıt argümanlar nedeniyle şiddetlenmektedir. Bununla birlikte Malay dünyası ve devletleri Güney Çin Denizi'ni Nusantara'nın bir parçası olarak bakma eğilimindedir [1].

* Endonezya'nın Hollanda sömürge otoritesi tarafından yirminci yüzyılın başında bir idari ve bölgesel konsolidasyon sürecinin tamamlanmasına kadar jeopolitik bir varlık olarak ön plana çıkmadığı ileri sürülebilir. O zamana kadar Endonezya'yı oluşturan takımadaların daha çok sınırlı bir coğrafi ve jeopolitik alana sahip ayrı krallıklardan oluştuğu görülmektedir. Bölgenin büyük bölümünü yöneten Majapahit Krallığı (1293-1527) gibi birkaç büyük krallık dışında, Endonezya takımadalarının tamamında hiçbir zaman etkisini sınırların ötesine genişleten tek ve uzun süreli büyük hanedanlığın olmadığı ifade edilebilir. Bu tarihsel gelişmeler bağlamında, özellikle Hollandalıların bölgeyi üç yüzyıl boyunca sömürgeleştirdikten sonra bir "savunma kara gücü" (*defensive land power*) stratejik kültürünün sürdürülmesine yardımcı olduğu ileri sürülebilir. Bu aynı zamanda, Endonezya'nın denizci bir doğaya sahip olmasına rağmen; jeopolitik düşüncesinde iç güvenlik tehditlerine odaklanmasının nedenlerinden birini de teşkil etmektedir. Diğer taraftan Nusantara kavramı çerçevesinde ülkenin bağımsızlığının ilk günlerinde, bazı Endonezyalı liderler tarafından Hollanda Doğu Hint Adaları, İngiliz Malaya ve Kuzey Borneo, Portekiz Timoru (Doğu Timor) ve Hollanda Batı Yeni Gine topraklarını içeren bir "Büyük Endonezya" fikrinin ortaya atılmasıyla birlikte jeopolitik açıdan yeni bir sayfaya geçilmiştir.

* Konfrontasi Siyaseti, Hollanda'dan bağımsızlığını elde etmesiyle Endonezya'nın Malaya, Singapur ve Kuzey Borneo'daki Sabah ve Sarawak kolonilerinden oluşan Malezya Federasyonu kurulmasına karşı çıkma siyasetidir. Konfrontasi Siyaseti ilk kez Ocak 1963'te Malay ve İngiliz kuvvetlerinin Kuzey Borneo'daki Brunei Sultanlığı'nda çıkan bir isyanı bastırmasından sonra Dışişleri Bakanı Subandrio tarafından ifade edilmiştir. Konfrontasi Siyaseti bir ara Endonezya, Filipinler ve Malaya Başbakanı Tunku Abdul Rahman arasında 1963 Temmuz ayı sonlarında yapılan Maphilindo Konferansı'nda bir uzlaşmayla sonuçlanmıştır. Bu uzlaşmanın bir sonucu olarak Birleşmiş Milletler, Kuzey Borneo halkının yeni Malezya Federasyonuna dahil olmak isteyip istemediğini belirlemek için bu bölgede referandum yapılması çağrısında bulunmuştur. BM genel sekreteri referandumun sonuçlarını yayınlamadan önce, Malay Başbakanı ve İngiliz Dışişleri Bakanı, Malezya'nın 16 Eylül'de kurulacağını açıklamıştır. Bu tarihten ilişkilerin normalleştiği 11 Ağustos 1966 tarihine kadar iki ülke arasında Sabah ve Sarawak bölgelerinde sınır çatışmaları vuku bulmuştur. Bu noktada Maphilindo Konferansı hakkında bilgi verilmesi konunun anlaşılmasında işlevsel olacaktır. Şöyle ki Maphilindo, Filipinler Devlet Başkanı Diosdado Macapagal tarafından önerilen ve Mayıs-Ağustos 1963'te düzenlenen bir dizi konferansa verilen isimdir. Bu konferansta üç devletin liderleri tarafından Malaya, Filipinler ve Endonezya devletlerinden oluşacak bir konfederasyon üzerine bir değerlendirme bulunulmuştur. Bununla birlikte bu değerlendirme daha sonra Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin (ASEAN) kurulması için bir temel sağlamış olsa da Maphilindo fikri, Malezya ve Singapur'un ayrı bir federasyon olarak ortaya çıkması ve akabinde Endonezya'nın bu yeni federasyona karşı Eylül 1963'te Konfrontasi Siyaseti'nin başlatılmasıyla tam olarak ortadan kalkmıştır [2].

Endonezya jeopolitiğinin ve buna bağlı olarak Nusantara kavramının önemi günümüzde Asya-Pasifik bölgesinde Çin ile ABD'nin liderliğindeki Çin karşıtı blok arasında cereyan eden siyasi mücadelede ön plana çıkmaktadır. Bu siyasi mücadelede özellikle Kuşak ve Yol girişimi ile ekonomik sahasını genişleten Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki jeostratejik hamleleri belirleyici olmaktadır [9]. Özellikle bu husus 2017 ve sonrasında daha faal hale gelen ve NATO benzeri bir oluşum olarak tanımlanan Avustralya, Hindistan, Japonya ve ABD'nin oluşturduğu Dörtlü Güvenlik Diyaloğu (*Quadrilateral Security Dialogue/Quad*) çerçevesinde stratejik bir öneme sahip olmuştur. Çin'in yükselişinin bölgedeki yansımalarının sonucu olarak oluşturulan bu girişim içerisinde, her ne kadar Çin'in çevrenmesi için oluşturulacak bir askeri girişime sıcak bakmasa da Endonezya'nın jeopolitik konumunun stratejik bakımdan son derece hayatiyet arz ettiği görülmektedir [10]. Yine aynı şekilde Çin'in Asya-Pasifik bölgesinde atan varlığını dengelemek için üç Anglosakson devlet ABD, Birleşik Krallık ve Avustralya tarafından 15 Eylül 2021 tarihinde oluşturulan AUKUS güvenlik paktı için de Endonezya'nın jeopolitiği hassas konumda bulunmaktadır. Zira Endonezya'nın hem Hint ve Pasifik okyanusları ile Asya ve Avustralya kıtaları arasında eksen konumda bulunması hem de Güney Çin Denizi'nde deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin olarak ortaya çıkan uluslararası soruna Natuna Adaları üzerinden müdahil olması durumu, AUKUS güvenlik paktı için Endonezya'nın jeopolitiğini işlevsel kılmaktadır [11].

3. Endonezya jeopolitiğinde Nusantara kavramı

Endonezya'nın jeopolitiğine bakıldığında Asya-Pasifik bölgesindeki stratejik açıdan merkezi konumda olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle Endonezya sadece hidrokarbon kaynakları açısından zengin olması sebebiyle değil; aynı zamanda Hint ve Pasifik okyanusları ile Asya ve Avustralya kıtaları arasındaki merkezi konumu sebebiyle de stratejik açıdan önem arz etmektedir. Endonezya ayrıca Malakka Boğazı da dahil olmak üzere dünyanın yedi büyük deniz geçiş noktasından dördünü kontrol etmektedir. Dolayısıyla zikredilen bu stratejik merkezilik bağlamında hem Asya-Pasifik bölgesinin hem de ABD, Hindistan, Avustralya, Çin ve Japonya gibi ekonomik, siyasi ve askeri açılardan öne çıkan belli başlı güçlerin bölgeye yönelik izleyecekleri politikaların alacağı seyrin Jakarta'daki istikrar, dış politika ve jeopolitik düşünceye bağlı olduğu ileri sürülebilir.

Endonezya'nın coğrafi özellikleri (i) geniş bir deniz alanına sahip olması (ii) karada iç güvenlikle ilişkili siyasi ve ekonomik sorunların yaygın varlığı ve (iii) stratejik konumu nedeniyle büyük güçlerin rekabet halinde olması şeklinde karakterize edilebilir. Endonezya'nın coğrafi konumunun Endonezyalı politika yapımcıların zihinsel haritasında önemli izler bıraktığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle Endonezya'nın tarihine bakıldığında, Endonezya'nın büyük güçlerle olan çalkantılı ilişkilerini veya bölgesel liderlikle ilgili iddialarını genellikle Hint ve Pasifik okyanusları ile Asya ve Avustralya kıtaları arasındaki kavşak olma (*cross-road/posisi silang*) durumunun şekillendirdiği görülmektedir. Nitekim Endonezya dilinde "adalar" için kullanılan terimin bile, "adalar arasında yer alan" (*situated between the islands*) anlamına gelen geleneksel bir Java ifadesi olan Nusantara kavramı olduğu görülmektedir. Endonezya'nın ilk başkan yardımcısı olan ve aynı zamanda bağımsız ve aktif dış politikasının da baş mimarı Mohammad Hatta doğanın Asya ve Avustralya arasında uzanan ve iki büyük okyanusun sularıyla yıkanan Endonezya'yı emrettiğini ve bu okyanuslar çevresinde büyük bir daire çizen topraklarla ilişkiyi sürdürmek zorunda olduğu ifade ederek Nusantara kavramının önemine değinmiştir [5].

Nusantara kavramının sistematik olarak ilk kez Arşipelajik Konsept olarak çevrilebilecek olan "Wawasan Nusantara" doktrini ile kullanıldığı görülmektedir. Bağımsızlıkla birlikte Endonezya her bir adanın çevresinde 3 millik bir karasuları sınırı devralmış ve büyük ölçüde güvenlik nedenleriyle, stratejik bir bakış açısıyla bu 3 millik karasuları sınırının 13 Aralık 1957 tarihli Juanda Bildirisi ve 18 Şubat 1960 tarihli bir kanunla karasuları sınırının 12 mile kadar genişletilmiştir. Endonezya tarafından 1958 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden bu yana savunulan, bir takımada ulusunun adaları arasındaki tüm suların, iç sular olarak kabul edilmesini talep etme hakkına sahip olduğu ilkesi 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi tarafından onaylanmıştır. 21 Mart 1980 tarihinde Endonezya, dış çevresi etrafında 200 km'lik bir Münhasır Ekonomik Bölge talep etmiş ve bu talep 1983 tarihinde kanunla resmileştirilmiştir. 1994 tarihinde ise Endonezya'nın takımada statüsü talebinin, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kapsamında tanınmıştır [2].

Jeopolitik perspektiften bakıldığında iki kıta ve iki okyanusla çevrili olan ve irili ufaklı binlerce adadan oluşan bir takımada ülkesi olarak, Endonezya bir bütün olması ve adalar arasındaki denizlerin de ülke topraklarının/adalarının ayrılmaz bir parçası olması gerektiği ifade edilmiştir. Endonezya Hollanda sömürge hükümeti tarafından yapılan 3 millik karasuları düzenlemelerinin Endonezya halkının sosyo-kültürel, siyasi, ekonomik ve ulusal güvenlik açıdan hayati çıkarlarını korumayı zorlaştırdığını ileri sürmüştür. Bu aynı zamanda ülke topraklarının ortasında bir nevi anklav şeklinde ceplerin (*kantong-kantong*) bir başka ifadeyle ülke toprakları arasında serbest denizlerin (*lautan bebas di tengah-tengah wilayah negara*) oluşmasına sebebiyet vereceği ifade edilmiştir. Bu zorluğun üstesinden gelmek için Endonezya hükümetinin 13 Aralık 1957'de ilan ettiği Djuanda Deklarasyonu* (Bkz. Harita 4) ile Endonezya topraklarının deniz

* 13 Aralık 1957 tarihli Djuanda Deklarasyonu'nda Nusantara kavramı çerçevesinde geçen ifade şu şekildedir: Endonezya Cumhuriyeti anakarasının bir parçası olan adalar arasında yer alan ve bu adaları birbirine bağlayan tüm suların alanı veya genişliği ne olursa olsun, Endonezya Cumhuriyeti kara alanının doğal parçalarıdır ve dolayısıyla Endonezya Cumhuriyeti'nin mutlak egemenliği altındaki ulusal suların bir parçasını oluşturmaktadır. Deklarasyondaki özgün ifade

- [5] Laksmana EA. “The Enduring strategic trinity: explaining Indonesia’s geopolitical architecture”. *Journal of the Indian Ocean Region*, 7(1), 95-116, 2011.
- [6] Anwar OdM, Zakaria Z, Hashim WAFW. “Nusantara: Delineating Its Authentic Map Based on Indigenous Sources”. *Intel Prop Rights*. 4(2), 163, 2016.
- [7] Madagascar and the future of the Nusantara world. “MADAGASCAR and the FUTURE of the NUSANTARIAN WORLD”. <http://www.lemurdolls.com/manusa.htm> (01.12.2022).
- [8] Acri A. “The Place of Nusantara in the Sanskritic Buddhist Cosmopolis”. *TRaNS: Trans –Regional and –National Studies of Southeast Asia*, 6(2), 139-166, 2018.
- [9] Özçelik S, Ayık E. *Postgüvenlik Jeopolitiği Çerçevesinde NATO 2030 Konsepti ve Çin*. Editörler: Ermeğan İ, Özay M, Keyvan ÖZ. Dünya Siyasetinde Asya Pasifik-4, 212-237, Ankara, Türkiye, Nobel Yayınları, 2021.
- [10] Armağan YE. “Deniz Güvenliği ve Çin Etkisi: Endonezya’nın Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları Politikaları”. *DAAD*, 4(7), 59-82, 2020.
- [11] House of Commons Library. “The AUKUS agreement”. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9335/CBP-9335.pdf> (19.01.2022).
- [12] Warassih E. “Pelestarian Sumber Kekayaan Daya Perikanan Sebagai Implementasi Wawasan Nusantara Beserta Ketentuan Hukum Yang Berkaitan Dengannya”. *Jurnal Hukum & Pembangunan*, 15(1), 32-40, 2017.
- [13] Agoes ER. “Kebijakan dan Strategi Pembangunan Kelautan dan Perikanan dalam Mengisi Wawasan Nusantara”. *Jurnal Hukum & Pembangunan*, 33(1), 51-66, 2017.
- [14] Jurnalponsel. “Deklarasi Djuanda”. <https://www.jurnalponsel.com/deklarasi-djuanda/> (01.12.2022).